

ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕТРАНСЛЯТИВНОГО ДИСКУРСУ ЯК ГЛОБАЛЬНОГО МОВЛЕННЄВОГО АКТУ

Аналізуються та описуються прагматичні характеристики ретрансляційного дискурсу. Ретранслятивне спілкування є опосередкованою мовленнєвою взаємодією, що передбачає функціонування допоміжної ланки – адресата-ретранслятора для передачі інформації кінцевому адресатові. Контекст ретранслятивної опосередкованості регламентує відбір мовленнєвих одиниць та мовленнєвих актів. Ретрансляційний дискурс становить понадфразову доцентрову єдність та передбачає тема-рематичну структурованість. Акт мовленнєвий аспект ретрансляційного дискурсу пов'язаний із проблемою складних мовленнєвих актів. Дискурсивний акт об'єднує прості акти-функції на рівні основної та підлеглої стратегій мовця в межах глобального мовленнєвого акту ретрансляційного дискурсу.

Ключові слова: ретранслятивне спілкування, адресат-ретранслятор, тема-рематична організація, глобальний мовленнєвий акт, дискурсивний мовленнєвий акт, ретрансляційний дискурс.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема комплексного аналізу дискурсу в нестандартному контексті спілкування передбачає залучення даних декількох наук – комунікативної лінгвістики, семантики та прагматики, що забезпечує деталізацію її вивчення. У фокусі багатопланового дослідження ретрансляційного дискурсу є розгляд мовленнєвої одиниці, що відтворює не лише її денотативну ситуацію, але й особливості непрямого спілкування з опосередкованою адресатністю.

Виникнення проблеми аналізу дискурсу в умовах ретранслятивного спілкування зумовлено розвитком сучасної наукової парадигми лінгвістичних досліджень, у межі якої входить комунікативно-функціональне вивчення мовлення, що є «поворотом від дослідження як системи у собі до дослідження мови як системи, яка функціонує в певних умовах та з метою суспільної взаємодії людей» [5, 12]. Дослідженню реалізації мовних одиниць в умовах опосередкованого спілкування присвячено ряд наукових досліджень, зокрема, розглядалися проблеми мовленнєвої комунікації з паралельною опосередкованістю [6–7; 12; 14]. Опосередковане спілкування з послідовною опосередкованістю (ретранслятивна мовна комунікація) та мовленнєвої одиниці, що реалізуються у цих межах, вимагають детальної розробки. Вихідні теоретичні положення та загальні напрями цієї проблеми розроблено Г. Г. Почепцовим [6].

Актуальність дослідження визначається подальшим розвитком сучасних лінгвістичних досліджень у комунікативно-функціональному аспекті та пов'язана з необхідністю надання додаткових результатів, що стосуються функціонування складних мовленнєвих актів.

Метою статті є проведення комплексного-пропозиційного, тема-рематичного та прагматичного аналізу мовленнєвого дискурсу в умовах ретранслятивного спілкування.

Об'єкт дослідження становлять багатореченнєві висловлювання (ретрансляційний дискурс) в умовах опосередкованого спілкування з послідовною опосередкованістю.

Предметом дослідження виступають прагматичні особливості ретрансляційного дискурсу. Досягнення мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- визначення комунікативно-функціональних особливостей ретрансляційного дискурсу;
- опис денотативної ситуації та пропозиційного аспекту досліджуваних мовних одиниць;
- визначення особливостей тема-рематичної організації ретрансляційного дискурсу;
- проведення прагматичного аналізу ретрансляційного дискурсу та опис його прагматичного наповнення.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Однією з тенденцій сучасних мовознавчих досліджень залишається розробка комплексних проблем на перетині

¹© Авдєєнко Т., 2015

багатьох наук, «проникнення “поза” мову, вивчення не стільки самої мови, скільки людини, що розмовляє» [4]. Проблеми людського спілкування мають, власне, те інтегративне начало, на ґрунті якого знаходять вирішення інші важливі завдання лінгвістичних досліджень.

Поняття спілкування тісно пов'язано з такими явищами як діяльність, мовленнєва діяльність та комунікація. Загалом спілкування розглядають як один із видів діяльності людини, одну з її специфічних форм, котра становить молярну одиницю буття [4, 9]. Будь-яка людська діяльність виступає у формі відношення людини до навколишнього світу та є процесом, що реалізується як на рівні природної мови, так і на рівні вторинних знакових систем. У процесі аналізу спілкування ми перш за все маємо справу з феноменом мовлення, мовленнєвої діяльності, яка становить, з одного боку, діяльність пізнання, а з іншого – діяльність спілкування. Мовленнєва діяльність не є самоціллю, вона завжди пов'язана з контекстом поведінки. Що стосується співвідношення мовленнєвих одиниць із ситуацією комунікації, то в реальному процесі спілкування встановлюється відповідність між конкретною ситуацією та елементами висловлювання. Мовленнєвий акт виступає власне актом установлення відповідності між двома діяльностями, актом кореляції з більш широкою системою діяльності, пов'язуючись із особистістю мовця та слухача [3; 8].

Як зазначає Н. Хомський [11], творче начало мовленнєвої діяльності є головним фактором у визначенні феномену, який становить характерну ознаку людини. Типами мовленнєвої комунікації виступають безпосередня та опосередкована мовленнєва взаємодія: безпосереднє спілкування (face-to-face communication) характеризується прямим зоровим та слуховим сприйняттям мовця слухачем, опосередковане передбачає наявність певного додаткового простору – середовища, що сприяє його реалізації. Відповідно опосередковане мовленнєве спілкування, в ролі «середовища» якого виступає третій учасник взаємодії, виникає за певних обставин та причин: небажанням або неможливістю спілкуватися з кінцевим адресатом, статусні розбіжності тощо. Його визначають як непряме спілкування з послідовною опосередкованістю, або ретранслятивне спілкування. Контекст ретранслятивної опосередкованості регламентує відбір мовленнєвих одиниць та мовленнєвих актів у межах такого спілкування. В умовах ретранслятивного спілкування (мовець – адресат – ретранслятор – кінцевий адресат) реалізуються одно- та багатореченнєві висловлювання [6].

Багатореченнєві ретрансляційні висловлювання можуть кваліфікуватись як ретрансляційний дискурс із певними особливостями структурної та семантичної організації. Послідовність речень, що входять до складу такого дискурсу, виявляє існування центру та периферії. Центральним реченням даної єдності є власне ретранслятивне речення – речення-ядро. Периферію ретранслятивного дискурсу складають речення право- та лівостороннього контексту речення-ядра, його ліве та праве оточення [9]. До прикладу: “We cant duck the press on a thing like this, Harry. Its much too big. Cliff will know how to lay it. Tell him to keep the papers off his back. We’ve got work to do” [18, 69]. Схема такого багатореченнєвого утворення: контекст – речення – ядро – контекст.

Пропозиційний аспект ретрансляційного дискурсу передбачає існування пропозиційного комплексу, багатореченнєвих ретрансляційних висловлювань у формі сукупності пропозицій, в основі яких лежать різнопорядкові судження. Пропозиційна структура речення-ядра є центральною. Пропозиції право- чи лівостороннього контексту, які логічно пов'язані з пропозицією речення-ядра, розширюють пропозиційну структуру ретрансляційного дискурсу. До прикладу: “Alonso is a peacock. Go to him after rehearsal tomorrow and tell him his play is so wonderful you will never have moment’s peace till you read. He won’t be able to resist letting you have it, said Catalina” [22, 49]. Пропозиційну структуру ретрансляційного дискурсу можна віднести до більш глобального рівня семантичної презентації – рівня макроструктури дискурсу [13], що складається з ієрархічно організованих пропозицій, які включають пресупозицію, імплікацію, інференцію.

Висловлювання право- та лівостороннього контексту в єдності з реченням-ядром становлять смислову цілісність: зміст частин речення-ядра може співвідноситися з частинами контексту як уточнення, обґрунтування, інтенсифікація спонукальної дії. До прикладу: “Tell the boys to give me more money. Tell him, missus. Tell him, missus” [19, 109]. Відношення розширення в межах ретрансляційного дискурсу, що має адитивний характер, забезпечує цілісність такої мовної одиниці. До прикладу: “I’ll come by around midnight and find out what he said. I didn’t try to learn telegraphy last time. But you can tell him. I’m going to try this time, if he’ll give me my job back” [22, 12].

Таким чином, речення контексту ретрансляційного дискурсу тісно пов’язані – як змістовно, так і функціонально – з реченням-ядром, яке є центром такого дискурсу, що дозволяє кваліфікувати вищезазначений дискурс як понадфразову доцентрову єдність. Ретрансляційний дискурс як організована єдність передбачає тема-рематичну структурованість. Тема-рематичні відношення можна представити як відношення вихідного моменту комунікації (теми) та власне змісту комунікації реми [2]. Вихідний момент ретранслятивної комунікації міститься у компоненті висловлювання; власне зміст – у компоненті змісту, який є передаваною інформацією.

У тема-рематичній організації ретрансляційного дискурсу виділяють тематичне ядро [9] компонента спонукання. Комунікативна незавершеність компонента спонукання веде до його тематизації. Комунікативна напруга компонента спонукання реалізується у постпозитивних реченнях компонента змісту, що утворює рему ретрансляційного дискурсу. До прикладу: “Tell him to keep them downtown. We don’t want a mob but here. We will give them lots of warning when we’ve ready” [22, 48]. Тема-рематичні відношення у структурі ретрансляційного дискурсу становлять обов’язкові умови цілісності таких одиниць мовлення. Таким чином, ретрансляційний дискурс – це одиниця мовлення, яка здійснює цілісну номінацію об’єкта діяльності.

Одиниці мовленнєвої комунікації інтерпретують змістове та прагматичне начало, що дозволяє розглядати їх інформативність як у когнітивному, так і прагматичному планах. Процес реалізації мовних одиниць у певних умовах мовленнєвої комунікації передбачає їх модифікацію, адаптацію до ситуації спілкування [8; 10; 14; 15]. Комплексне вивчення ретрансляційного дискурсу включає його розгляд як мовної одиниці, що відтворює не лише денотативну ситуацію, але як одиницю мовлення щодо специфічної ситуації спілкування. Прагматичний аспект ретрансляційних висловлень висвітлює особливості їх прагматичних типів, визначення інвентарю мовленнєвих актів у синтагматичі та парадигматичі. Монопропозиційне висловлювання ретрансляції представлено в аспекті прагматики директивом (ін’юнктивом, реквеситивом). Ретрансляційне біпропозиційне висловлювання, в основі пропозиційної структури якого лежить складне судження, є складним мовленнєвим актом, компонентами якого виступають акти вихідної та кінцевої інтенцій, пов’язані відношенням субординації.

Актомовленнєвий аспект ретрансляційного дискурсу стосується проблеми складних мовленнєвих актів, утворення яких завдячує ускладненню ілокутивного змісту простого мовленнєвого акту, а також об’єднанню ілокутивних актів у єдине ціле на базі спільної ілокутивної сили [13; 16]. Ретрансляційний дискурс можна розглядати як складний мовленнєвий акт – сукупність актів – функцій та акту, що їх об’єднує у мовну цілісність. До прикладу: “I’m through running. I’ve got work to do. Tell them I’ll be back to the lab in a few days – as soon as I get control of myself. It’s important” [19, 143].

Дискурсивний акт зв’язування актів-функцій такої єдності може об’єднувати прості мовленнєві акти: а) на рівні перлокуцій, ілокуцій, а також фрагменту локуцій, визначаючи прагмасемантичний тип дискурсивного акту; б) на рівні перлокуцій та ілокуцій, відносячись до семантико-прагматичного типу дискурсивного акту. До прикладу:

a) “Ridgeon: Emmy, is that woman still there? If so, tell her once for all that I can't and won't see her” [18, 114].

б) “Get them find themselves again and their own universe, and their own gods. Get them substantiate their own mysteries. The Irish have been so wordy about their far-off heroes and green days of the heroic gods. Now tell them to substantiate them, as we have tried to substantiate Quetzal coats and Huitzilopochtles” [21, 445].

Рівні дискурсивного плану таких одиниць мовлення виявляють ієрархію стратегій мовця, яка включає рівень підлеглої стратегії (спонукання адресата-ретранслятора) та рівень основної стратегії (реалізації ілокутивної ідеї мовця). Рівень підлеглої стратегії мовця передбачає акти директивного типу, рівень головної стратегії – констатив компонента змісту в поєднанні з реквеситивом. До прикладу: “I think you'd better go to the captain. Please tell him we should land at once. This woman has to be gotten to the hospital. Ask to have an ambulance waiting” [18, 28]. Мовленнєві факти ретрансляції можуть бути представлені як комплексні, композитні та складені [1, 14]. Комплексний мовленнєвий акт ретранслятивного дискурсу передбачає виділення головного та підлеглого актів, пов'язаних відношеннями підлеглості. До прикладу: “They can do it in a couple. Their peaches are ripe. Tell 'em” [21, 395].

Композиційний ретранслятивний дискурс у прагматичному аспекті передбачає існування відношень координації між актами-зв'язками та актами-функціями. До прикладу: “Tell her I'll bring the screen – I'll bring her screen over. Tell her it's gorgeous” [20, 218]. У межах складеного ретранслятивного дискурсу простежується відношення сприяння між дискурсивним актом – актом-ядром та актами-функціями. До прикладу: “Go now, go, say nothing of this to anyone, and send your son to me. You can tell him you forget to bring me a pattern of some stuff you think I may like” [17, 16]. Змістовий план ретрансляційного дискурсу може бути представлений комбінацією мовленнєвих актів різних типів – залежно від ситуації буття, відтвореної у ньому. Сталим у структурі такого дискурсу є акт зв'язування, представлений директивом.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, мовленнєві акти, що формують ретранслятивний дискурс, є неоднорідними у функціональному аспекті: дискурсивний акт виконує ретранслятивну функцію, в той же час прості мовленнєві акти, що взаємодіють з останнім, несуть допоміжну функцію, залежно від характеру відношень між ними. Контекст ретранслятивного спілкування проектується на формування пропозиційного наповнення ретрансляційного дискурсу, забезпечуючи певну тема-рематичну організацію та його прагматичний статус.

Перспективою дослідження проблеми є подальша деталізація феномену ретрансляційного дискурсу стосовно текстового формату художньої літератури: розвиток поняття ретранслятивності як іманентної сутності людини, що забезпечує передачу інформації впродовж поколінь засобами художнього слова через образи як такі, що ретранслюють як інтенцію автора, так і певну об'єктивну інформацію читачеві з урахуванням культурологічної складової даної проблеми.

Джерела та література

1. Карабан В. І. Складні мовленнєві одиниці. Прагматика англійських асиндетичних утворень / В. І. Карабан. – К. : Вища шк., 1989. – 132 с.
2. Кормановська Т. І. Сурядність та підрядність в світлі комунікативного підходу / Т. І. Кормановська // Філол. науки. – 2003. – № 3. – С. 52–58.
3. Кубрякова О. С. Номінативний аспект мовленнєвої діяльності / О. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1986. – 158 с.
4. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность / А. А. Леонтьев. – М. : Просвещение, 1969. – 212 с.
5. Почепцов Г. Г. О месте прагматического элемента в лингвистическом описании / Г. Г. Почепцов // Прагматические и семантические аспекты синтаксиса : сб. науч. тр. – Калининград : Изд-во Калинин. ун-та, 1985. – С. 12–18.
6. Почепцов Г. Г. О коммуникативной типологии адресата / Г. Г. Почепцов // Речевые акты в лингвистике и методике. – Пятигорск, 1986. – С. 10–16.

7. Почепцов Г. Г. Слушатель и его роль в актах речевого общения / Г. Г. Почепцов // Языковое общение: Единицы и регулятивы. – Калининград : Изд-во Калинин. ун-та, 1987. – С. 26–38.
8. Почепцов Г. Г. (мл.) Коммуникативно-прагматические аспекты семантики / Г. Г. Почепцов // Филол. науки. – 1984. – № 4. – С. 29–35.
9. Юганов В. И. Тематическое ядро текста и пропозиция / В. И. Юганов // Прагматика и семантика синтаксических единиц. – Калинин, 1983. – С. 98–108.
10. Buyssens E. Reference and Communication / E. Buyssens // Semiotica. – London, 1988. – Vol. 70, No 3 (4). – P. 191–197.
11. Chomsky N. Form and Meaning in Natural Language / N. Chomsky // Communication. A discussion at the Nobel Conference. – Amsterdam ; London, 1969. – P. 65–85.
12. Clark H. Hearers and Speech Acts / H. Clark, T. Carlson // Language. – London, 1982. – Vol. 58, No 2. – P. 332–371.
13. Dijk T. A. van. Studies in the Pragmatics of Discourse / T. A. van Dijk. – Hague : Mouton Publishers, 1981. – 331 p.
14. Goffman E. Forms of talk / E. Goffman. – Oxford : Clarendon Press, 1981. – 335 p.
15. Sperber D. Relevance. Communication and Cognition / D. Sperber, D. Wilson. – Oxford : Blackwell, 1986. – 277 p.
16. Wunderlich D. Methodological Remarks on Speech Act Theory / D. Wunderlich // Speech Act Theory and Pragmatics. – Dordrecht, 1980. – Vol. 10. – P. 291–312.
17. Drabble M. The Needle's Eye / M. Drabble. – NY : Bantam Books, 1980. – 205 p.
18. Hailey A. Airport / A. Hailey. – NY : Bantam Books, 1972. – 501 p.
19. Keys D. Flowers for Algernon / D. Keys. – NY : Bantam Books, 1972. – 216 p.
20. King F. Making It All Right: Modern English Short Stories / F. King [et al.] ; сост. и справки о писателях В. А. Скороденко; предисл. И. Н. Васильева ; коммент. Э. М. Медниковой. – М. : Progress Publishers, 1978. – 458 p.
21. Lawrence D. The Mortal Coil and Other Stories / D. Lawrence. – Harmondsworth : Penguin Books, 1988. – 567 p.
22. Maugham W. S. Catalina / W. S. Maugham. – London : Pan Books, 1982. – 238 p.

References

1. Karaban, V. I. 1989. *Skladni movlennievnykh odynyts. Pragmatika Anhliiskikh Asyndetychnykh Utvoren*. Kyiv: Vyshcha shkola.
2. Kormanovska, T. I. 2003. "Suriadnist ta Pidriadnist v Svitli Komunikatyvnoho Pidhody". *Filolohichni Nauky* 3: 52–58.
3. Kubriakova, O. S. 1986. *Nominatyvnyi Aspect Movlennievoi Diialnosti*. Moskva: Nauka.
4. Leontiev, A. A. 1969. *Yazyk, Rech, Rechevaia Deiatelnost*. Moskva: Prosveshcheniie.
5. Pocheptsov, G. G. 1985. "O Meste Pragmaticheskogo Elementa v Linhvisticheskoy Opisanii". In *Pragmaticheskiye i Semanticheskiye Aspekty Sintaksisa*, edited by Ivan Susov, 12–18. Kalinin: Izdatelstvo Kalininskogo universityeta.
6. Pocheptsov, G. G. 1986. "O Kommunikativnoi Tipologii Adresata". In *Rechevyie Akty v Linhvistike i Metodike*, 10–16. Piatihorsk: Pedagogical Institute Publishing.
7. Pocheptsov, G. G. 1987. "Slushatel i Yeho Rol v Aktah Rechevoho Obshcheniia". In *Yazykovoie Obshchenie: Yedynitsy i Rehuliatyvy*, edited by Ivan Susov, 26–38. Kalinin: KSU.
8. Pocheptsov, G. G. (мл.) 1987. "Kommunikativno Pragmaticheskiye Aspekty Semantiki". *Filologicheskiye Nauki* 4: 29–35.
9. Yuhonov, V. I. 1983. "Tematicheskoye Yadro Teksta i Propositsiya". In *Pragmatika i Semantika Sintaksicheskikh Yedynits*, edited by Ivan Susov, 98–108. Kalinin: KSU.
10. Buyssens, E. 1988. "Reference and Communication". *Semiotica* 3 (4): 191–197.
11. Chomsky, N. 1969. *Form and Meaning in Natural Language*. Amsterdam; London.
12. Clark, H. and Carlson, T. 1982. "Hearers and Speech Acts". *Language* 2: 332–371. London.
13. Dijk, T. van. 1981. *Studies in the Pragmatics of Discourse*. Hague: Mouton Publishers.
14. Goffman, Erving. 1981. *Forms of Talk*. Oxford: Clarendon Press.
15. Sperber, Dan, and Wilson, Deirdre. 1986. *Relevance. Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell.
16. Wunderlich, Dieter. 1980. "Methodological Remarks on Speech Act Theory". *Speech Act Theory and Pragmatics* 10: 290–312.
17. Grabble, Margaret. 1980. *The Needle's Eye*. New York: Bantam Books.
18. Hailey, A. *Airport*. 1972. New York: Bantam Books.
19. Keys, D. 1972. *Flowers for Algernon*. New York: Bantam Books.
20. King, Francis, et al. 1978. *Making It All Right: Modern English Short Stories*. Moscow: Progress Publishers.
21. Lawrence, D. 1988. *The Mortal Coil and Other Stories*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Maugham, W. S. 1982. *Catalina*. London: Pan Books.

22. Maugham, W. S. 1982. *Catalina*. London: Pan Books.

Авдеенко Татьяна. Прагматические особенности ретрансляционного дискурса как глобального речевого акта. Анализируются и описываются прагматические характеристики ретрансляционного дискурса. Ретранслятивное общение представляет собой опосредованное взаимодействие, что предполагает функционирование вспомогательного звена – адресата-ретранслятора для передачи информации конечному адресату. Контекст адресатной опосредованности регламентирует выбор речевых единиц и речевых актов. Ретрансляционный дискурс является надфразовым центростремительным единством и предполагает тематическое структурирование. Акторечевой аспект ретрансляционного дискурса связан с проблемой сложных речевых актов. Дискурсивный акт объединяет простые акты-функции на уровне основной и подчиненной стратегии говорящего в границах глобального речевого акта ретрансляционного дискурса.

Ключевые слова: ретранслятивное общение, адресат-ретранслятор, тема-рематическая организация, глобальный речевой акт, дискурсивный речевой акт, ретрансляционный дискурс.

Avdeyenko Tetyana. Pragmatic Peculiarities of Transmittance Discourse as a Global Speech Act. The article is focused on the problem of pragmatic analysis of the discourse in the indirect communication of transmittance. Transmittance communication presupposes functioning of the third participant – addressee-transmitter whose role is to pass the message from the speaker to the final addressee. The context of the above mentioned communication determines the choice of the speech units, their structure and speech act variability. The structure of transmittance discourse comprises the kernel utterance with its left and right context in their unity having the centre and periphery. Topic-comment relations are characteristic feature of this unity. Pragmatic aspect of transmittance discourse presents peculiarities of the pragmatic types, determines their variety in syntagmatics and paradigmatics. Speech act aspect of transmittance discourse presupposes its functioning as a complex speech act comprising simple speech acts-functions and kernel discourse speech act in the frame of the global speech act unity.

Key words: transmittance communication, transmittance addressee, topic-comment structure, global speech act, discourse speech act, transmittance discourse.